

Sociální práce v historickém kontextu

1946 – 1948

Nástup komunismu

50. léta

Jan Dočkal

Mezinárodní situace

- **Poválečná situace a nové rozdělení světa se připravovalo již v průběhu války.**
- **Rozdílná východiska a cíle vítězů války.**
- **Po skončení války dochází ke střetávání zájmů, boj o hegemonii.**
- **Stalin usiluje o nadvládu komunismu.**
- **Západní demokracie nebyla schopna čelit tlaku komunismu ideologicky, ani fakticky.**

Winston Churchill v americkém Fultonu, 5.3. 1946:

„...od Štětína na Baltu až po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona“.

Situace v Československu

- Prestiž komunistů v odboji a Sovětského svazu v boji s Německem. Obojí bylo záměrně zveličováno.
- Osvobození velké části Československa Rudou armádou.
- Již ke konci války přebíral „Moskevský odboj“ iniciativu
- První zasedání nové vlády v Košicích – Košický vládní program
Vláda přišla se sovětskou armádou „od východu“
- Na osvobozeném území přebíraly moc Národní výbory pod patronací sovětské armády
- Řada politických stran z předmnichovského Československa byla zakázána pro kolaboraci s Němci. Komunistická strana se snažila získat všechny vrstvy obyvatelstva včetně živnostníků a zemědělců.

Klement Gottwald : Komunisté jsou zastánci práv a přáteli živnostníků. Stanovili jsme pevnou hranici mezi znárodněním a soukromým podnikáním a dosáhli tak právní jis-toty, kterou soukromé podnikání potřebuje.....V tomto bratrském svazku všech vrstev pracujícího lidu s komunisty v čele je nejlepší záruka štěstí a blahobytu všech pracujících štěstí a prospěchu našeho živnostnictva,"

Volby 1946

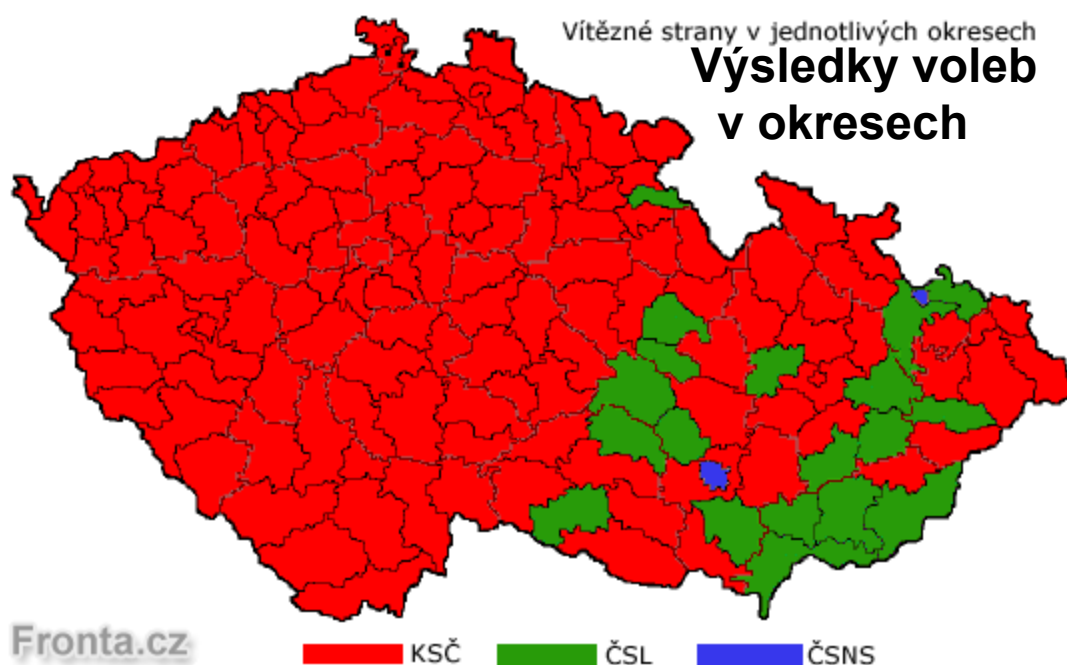
KSČ.....40,1 %
Národní socialisté.....18,3 %
Lidová strana.....15,6 %
Sociálně dem. strana...12,5 %

Počet členů KSČ v roce 1946:
1,1 milionu

Nová vláda:

Gottwald předseda vlády, KSČ 9 ministrů (nejdůležitější resorty (vnitro, zemědělství, informace, školství), ostatní strany po 3, Slovensko 4, bez politické příslušnosti 2: ministr obrany gen.Svoboda a ministr zahraničí (Jan Masaryk).

Vítězné strany v jednotlivých okresech
**Výsledky voleb
v okresech**

Průběh událostí v roce 1948

- **Komunisté stupňují tlak**
- **rozpory v NF – infiltrace komunistů do ostatních politických stran**
- **ve vládě – „milionářská dávka“, zemědělská politika, ministr Nosek odvolal několik nekomunistických velitelů SNB a nahradil je komunisty atd.**
- **V únoru 1948 12 ministrů demokratických stran podalo na protest demisi. Očekávali, že prezident rozpustí parlament a vypíše nové volby.**
- **Nátlakové akce komunistů:**
- **22.2. sjezd závodních rad (ROH v čele s A.Zápotockým), založení a vyzbrojení Lidových milicí**
- **23.2. Ustavení Ústředního akčního výboru NF pod vedením KSČ – akční výbory na všech pracovištích**
- **Nátlakové akce - průvody dělníků a LM v ulicích Prahy, hrozba občanské války**
- **SNB pod vedením komunisty Noska, armáda pod vedením gen.Svobody**
- **Nátlak na prezidenta Beneše, který se obával občanské války a posléze přijal demisi a požadavky Gottwalda na rekonstrukci vlády.**
- **25.2. Gottwald vystoupil na Staroměstském náměstí a oznámil „vítězství“**

ÚNOR 1948

Únorový puč se podařil.

Okamžitě začíná perzekuce protikomunistických sil, část politiků a občanů odchází do emigrace.

Smrt Jana Masaryka (sebevražda?)

7. březen 1948

**Beneš odmítl podepsat novou ústavu
v červnu abdikoval, v září umírá.**

**Gottwald
prezidentem republiky**

Alternativy Února:

- **Specifická československá cesta – Stalin nedovolil**
- **Návrat k demokracii – pravděpodobně občanská válka, demokratické síly nebyly jednotné, na armádu nebylo možno spolehnout, ani na pomoc ze zahraničí, naopak by pravděpodobně zasáhl Sovětský svaz.**
- **Prosazení totalitního režimu řízeného z Moskvy– uskutečnilo se**

Proč došlo v únoru 1948 ke „snadnému“ převzetí moci?

- **Nepřípravenost společnosti – nedostatek schopných demokratických elit, morální devastace společnosti (Mnichov, kolaborace), neexistovala demokratická atmosféra.**
- **Přípravenost komunistů – KSČ připravená, cílevědomá a dobře organizovaná skupina, přitažlivá ideologie), kritika předválečných poměrů vč. „zrady Západu“**
- **Slabost západních demokratických struktur, neochota zasahovat**
- **Moment překvapení**

50.léta

- Po „vítězství“ v únoru 1948 se komunisté snažili ovládnout celou společnost, zlikvidovat své nepřátele, zastrašit zbytek populace.
- Na všech pracovištích byly ustavovány akční výbory, které označovaly a vylučovaly „nepřátele“ a nespolehlivé.
- Na vysokých školách vyloučily AV na 10 tisíc posluchačů z dalšího studia, Z vysokých škol a gymnázií bylo vyhozeno okolo 600 pedagogů. Podobné to bylo na ministerstvech a dalších úřadech, v průmyslových podnicích a samozřejmě v armádě a bezpečnosti.
- V letech 1948 – 1951 emigrovalo asi 25 tisíc lidí. Komunistická vláda se snažila emigraci zabránit Uzavření hranice a její střežení bylo postupně zdokonalováno.
- Při pokusech o přechod hranice zahynulo 262 lidí.
(174 zastřeleno, 88 zahynulo v elektrických drátech)

Politické procesy.

- **Nástrojem upevnění moci komunistů byly politické soudní procesy s odpůrci komunistického režimu a později i s „nepřáteli uvnitř KSČ“. Politicky motivovaná soudní řízení začala již v roce 1948**
- **Mezi prvními byly procesy s generály a důstojníky čs. armády**

**Generál Heliodor Píka
odsouzen a popraven
1949**

- **V roce i 950 se uskutečnil velký proces s Miladou Horákovou a dalšími představiteli nekomunistických stran, z nichž bylo 10 odsouzeno k trestu smrti.**
- **Následovala řada dalších procesů s představiteli katolické církve a dalšími „nepřáteli“.**

V dalších letech následovaly i procesy s funkcionáři komunistické strany. V roce 1953 bylo v nejvýznamnějším procesu odsouzeno 14 vedoucích představitelů KSČ v čele s generálním tajemníkem Rudolfem Slánským (z toho 11 k trestu smrti).

- **Celkem bylo v období 1949-54 odsouzeno v politických procesech 234 000 lidí, věznicemi prošlo na 262 500 politických vězňů, asi 80 000 jich bylo bez rozsudku umístěno do táborů nucených prací); 234 lidí bylo popraveno, 244 zastřeleno na útěku a při podobných zinscenovaných příležitostech. Podle dosavadních zjištění zemřelo ve vězeních a koncentracích přes 4000 lidí.**
- **Komunisté trestali rovněž rodiny odsouzených vystěhováním na venkov, zákazem jakéhokoliv studia dětí, snižováním důchodů manželkám atd.**

Proces s vysokými stranickými státními představiteli – listopad n1952:

„ ....**Jako trockisticko-titovští sionističtí, buržoasně nacionalističtí zrádci a nepřátelé československého lidu, lidové demokracie a socialismu vytvořili, ve službách amerických imperialistů a řízení západními rozvědkami, protistátní spiklenecké centrum, podkopávali lidově demokratické zřízení, mařili budování socialismu, poškozovali národní hospodářství, prováděli špionážní činnost, oslabovali jednotu lidu a obranyschopnost republiky, aby ji odtrhli od spojení a přátelství se Sovětským svazem, aby likvidovali v Československu lidově demokratický řád, obnovili kapitalismus, znovu zavlékli naši republiku do tábora imperialismu a zničili její samostatnost a nezávislost.....“ (z obžalovacího spisu)**

Rozsudky:

Odsouzení k trestu smrti:

Rudolf Slánský – generální tajemník ÚV KSČ

Bedřich Geminder – vedoucí mezinárodního odd. ÚV KSČ

**Ludvík Frejka - vedoucí národohospodářského odboru Kanceláře
prezidenta republiky**

Josef Frank – zástupce generálního tajemníka ÚV KSČ

Vladimír Clementis – ministr zahraničních věcí

Bedřich Reicin – náměstek ministra obrany

Karel Šváb – náměstek ministra národní bezpečnosti

Rudolf Margolius - náměstek ministra zahr.obchodu

Otto Fischl - náměstek ministra financí

Otto Šling – vedoucí tajemník KV KSČ Brno

André Simone – redaktor Rudého Práva

Odsouzení k trestu odnětí svobody na doživotí:

Artur London – náměstek ministra zahraničních věcí

Vavro Hajdů - náměstek ministra zahraničních věcí

Evžen Löbl - náměstek ministra zahraničního obchodu

Částečné uvolňování ve 2.polovině 50.let

5.března 1953 umírá Stalin

14.března po návratu
z Moskvy Gottwald

Po smrti Stalina začínají na obou stranách snahy o uvolnění a zmírnění studené války - obava z jaderného konfliktu

1956 XX.sjezd KSSS – Nikita Chruščov odhalil a odsoudil Stalina a jeho represe, „kult osobnosti“

Mezinárodní uvolnění

1953 Prezidentem USA
Eisenhauer

1961 Prezidentem USA
J.F .Kennedy

Uvolnění uvnitř
sovětského bloku

Roztržka s Čínou

Maďarsko 1956 Kuba 1962

Uvolňování v Československu

Nástupcem Klementa Gottwalda v čele KSČ i státu Antonín Zápotocký (1884-1957) z počátku represe pokračovaly.

Po XX.sjezdu KSSS se KSČ názorově rozdělila na liberály, kteří podporovali a usilovali o změny a konzervativce (dogmatiky), kteří obhajovali dosavadní postoje a varovali před změnami.

Částečné rehabilitace odsouzených v procesech 1957 prezidentem a generálním tajemníkem ÚV KSČ

Antonín Novotný

Celkové uvolnění (kultura, tisk, ekonomika)

Období a aktivity uvolnění se střídaly s obdobími „přituhnutí“ a represí, ale méně drastickými.

Strach z revizionizmu a „kontrarevoluce“

‘Vedoucí úloha KSČ – Ústava ČSSR

„Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.

K rozvíjení společenské činnosti, k všestranné a aktivní účasti na životě společnosti a státu a k uskutečňování svých práv sdružují se pracující v dobrovolné společenské organizace, jimiž jsou zejména Revoluční odborové hnutí, organizace družstevní, organizace mládeže, organizace kulturní, tělovýchovné a jiné ... .

Strana uskutečňuje svou vedoucí úlohu ve společnosti nejen přímo , ale hlavně prostřednictvím státních orgánů, státního aparátu, zastupitelských sborů a masových organizací.

Důsledky komunismu v Československu 1948-1989

- **Z politických důvodů bylo vězněno 262 000 osob**
- **234 lidí bylo popraveno**
- **4000 lidí zemřelo ve věznicích**
- **Emigrovalo - do roku 1951 25 000 lidí,
v letech 1968-1970 75 000 lidí**
- **Opuštění republiky bylo trestným činem, při
přechodu hranice bylo zastřeleno 174 osob,
88 osob zahynulo v elektrických drátech**
- **Hospodářské a zejména morální důsledky 40 let
komunismu vyčíslit nelze.**